

Deprem Korkusunun Tanrı Algısı ve Dünya Varsayımları Üzerindeki Etkisi

The Impact of Earthquake Fear on the Perception of God and Assumptions about the World

Muharrem AKA¹

Faruk KARACA²

Ferhat TOPER³

¹Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı, Kilis, Türkiye

²Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Rize, Türkiye

³Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye

Öz

Bu çalışmada, 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin bireylerin psikolojik, bilişsel ve manevi süreçleri üzerindeki çok boyutlu etkileri incelenmiştir. Çalışmada, hafif/ağır yaralanma durumu, yakınlık derecesine göre yakın kaybı ve göçük altında kalma gibi doğrudan travmaya maruz kalma biçimlerinin deprem korkusu, dünya varsayımları ve Tanrı algısı değişkenleriyle ilişkileri ampirik olarak analiz edilmiştir. İlişkisel tarama ve karşılaştırmalı desenin kullanıldığı araştırmanın verileri, depremden doğrudan etkilenen 18 yaş ve üzerindeki 574 katılımcıdan kesitsel yöntemle elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde Kişisel Bilgi Formu'na ek olarak Deprem Korkusu Ölçeği, Tanrı Algısı Ölçeği ve Dünya Varsayımları Ölçeği'nden oluşan bir ölçek bataryası kullanılmıştır. Araştırma kapsamında elde edilen nicel veriler, IBM SPSS Statistics 25.0 paket programı (IBM Corp., Armonk, NY, ABD) kullanılarak analiz edilmiştir. Hipotezlerin test edilmesinde ANOVA, bağımsız örneklem t-testi, korelasyon ve regresyon analizlerinden yararlanılmıştır. Analiz bulguları, afetlerin insan ruhu, zihinsel şemaları ve inanç dünyası üzerinde doğrusal olmayan, seçici ve karmaşık etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Yapılan analizlerde, göçük altında kalan ve yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin deprem korkusu puanlarında anlamlı bir farklılık saptanmazken, hayatta kalmış olmanın beraberinde getirdiği varoluşsal farkındalık ve minnettarlık duygusuyla dünya varsayımlarının akut evre sonrasında olumlu yönde yeniden yapılandığı belirlenmiştir. Buna karşın, özellikle birinci derece yakın kaybı yaşayan ve göçük altında çaresizliği en üst düzeyde deneyimleyen bireylerde Tanrı algısının istatistiksel olarak anlamlı biçimde olumsuz yönde farklılaştığı ve bireylerin Tanrı'nın adaleti ve merhametine ilişkin sorgulayıcı ve mesafeli dinsel gerilimler yaşadıkları belirlenmiştir. Regresyon sonuçları, duygusal dönüşüme rağmen deprem korkusunun dünya varsayımları ve Tanrı algısı üzerinde sınırlı ancak anlamlı bir açıklayıcılığa sahip olduğunu ortaya koymuştur. Sonuçlar, kriz dönemlerinde psikososyal destek süreçlerine "Manevi İlk Yardım" ve anlam merkezli danışmanlık modellerinin entegre edilmesinin kritik önem taşıdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Deprem Korkusu, Tanrı Algısı, Dünya Varsayımları, Travmatik Yaşantı.

ABSTRACT

This study examined the multidimensional effects of the Kahramanmaraş-centered earthquakes that occurred on February 6, 2023, on individuals' psychological, cognitive, and spiritual processes. The study empirically analyzed the relationships between forms of direct trauma exposure, including mild/severe injury, loss of a loved one according to degree of kinship, and being trapped under rubble, and the variables of earthquake fear, world assumptions, and perception of God. Using a correlational survey and comparative design, the cross-sectional data were collected from 574 participants aged 18 years and older who were directly affected by the earthquakes. In addition to a Personal Information Form, a battery of scales comprising the Earthquake Fear Scale, the Perception of God Scale, and the World Assumptions Scale was used during data collection. The quantitative data obtained within the scope of the study were analyzed using IBM SPSS Statistics version 25.0 (IBM Corp., Armonk, NY, USA). ANOVA, independent-samples t-tests, correlation analyses, and regression analyses were employed to test the study hypotheses. The findings indicated that disasters have nonlinear, selective, and complex effects on the human psyche, cognitive schemas, and belief systems. Although no significant differences were found in earthquake fear scores among individuals who had been trapped under rubble or had experienced injury, their world assumptions were found to have been positively restructured after the acute phase, accompanied by existential awareness and feelings of gratitude associated with survival. In contrast, perceptions of God differed significantly in a negative direction, particularly among individuals who had lost a first-degree relative and those who had experienced the highest levels of helplessness while trapped under rubble. These individuals were also found to experience questioning and distancing religious tensions concerning God's justice and mercy. The regression results revealed that, despite emotional transformation, earthquake fear had limited but significant explanatory power in relation to world assumptions and perceptions of God. The findings highlight the critical importance of integrating "Spiritual First Aid" and meaning-centered counseling models into psychosocial support processes during periods of crisis.

Keywords: Psychology of Religion, Fear of Earthquakes, Perception of God, Worldviews, Traumatic Experience.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Muharrem AKA
E-mail: muharrem.aka@kilis.edu.tr

Geliş Tarihi/Received: 01.12.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 22.07.2026
Yayın Tarihi/Publication Date: 31.08.2026

Atf: Aka, Muharrem-Karaca, Faruk- Toper, Ferhat. "Deprem Korkusunun Tanrı Algısı ve Dünya Varsayımları Üzerindeki Etkisi". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 67/1 (Ağustos 2026), 42-55.

Cite this article as: Aka, Muharrem-Karaca, Faruk- Toper, Ferhat "The Impact of Earthquake Fear on the Perception of God and Assumptions about the World". *Journal of İlahiyat Researches* 67/1 (August 2026), 42-55.

GİRİŞ

Depremler meydana geldiği bölgede yapısal yıkım ve fiziksel yaralanmalara neden olduğu gibi insan yaşamını derinden sarsan ciddi psikolojik sorunlara yol açmaktadır.¹ Türkiye’de 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli iki büyük deprem meydana gelmiştir. İlki 7,7 büyüklüğünde (8,6 km derinlikte) Pazarcık ilçesinde gerçekleşen depremlerin ikincisi 7,6 büyüklüğünde (7 km derinlikte) Elbistan ilçesinde meydana gelmiştir. Depremler yaklaşık 13,5 milyon kişiyi etkilemiş ve “yüzyılın felaketi” olarak nitelendirilmiştir. 11 ili doğrudan etkileyen depremler 50.000’den fazla kişinin ölümüne, 100.000’den fazla kişinin yaralanmasına yol açmıştır. Resmi olarak yaklaşık 250.000 bina yıkılmış veya ağır hasar görmüş ve yıkılması kararlaştırılmıştır.²

Yapılan araştırmalar, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), anksiyete bozuklukları ve depresyon gibi rahatsızlıkların gelişiminde deprem korkusunun etkili olduğunu göstermektedir.³ Örneğin, deprem sırasında bir ölüm olayına tanıklık etmek; korku, kaygı ve TSSB için risk faktörleri arasında bulunmaktadır.⁴ Deprem korkusunun psikolojik sağlık üzerindeki etkileri, afet deneyimleriyle ilişkili olduğu gibi sosyo-demografik faktörlerle de ilişkilidir.⁵

Yakın ampirik çalışmalar, depremzedelerin uzun süreli depresyon, anksiyete ve TSSB gibi olumsuz psikolojik sorunlar yaşadığını doğrulamaktadır.⁶ Bu psikopatolojiler ile eşlik eden öfke ve uyku bozuklukları; afetin getirdiği can/mal kayıplarının yanı sıra yaralanma, evsizlik, temel hizmetlere erişim zorlukları, kontrol kaybı ve yoğun korku gibi faktörler neticesinde tetiklenmektedir. Söz konusu travmatik belirtiler, deprem sonrası orta ve uzun vadede bireylerin günlük işlevselliğini önemli ölçüde sekteye uğratmaktadır.⁷

Deprem sonrasında, insanların en yoğun şekilde deneyimledikleri duygu korkudur. Evrensel bir duygu olarak tanımlanan korku, bireylerin tehdit olarak algıladıkları bir olay ya da duruma karşı verdikleri kaçınma yönünde tepki olarak tanımlanmaktadır.⁸ Depremin psikolojik etkileri ile ilgili çalışmalarda deprem sonrası bireylerin kontrol duygusunun azaldığı ve bunun sonucunda korkunun tetiklendiği belirtilmektedir.⁹ Deprem sonrası orta vadede hissedilen korku, bireylerin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilemekte¹⁰ ve yaşanan travmatik deneyimin şiddetinin ve etkisinin korku düzeyi ile ilişkili olduğu vurgulanmaktadır.¹¹

Türkiye’deki depremzedeler üzerinde yürütülen araştırmalar, afete maruz kalan bireylerde yüksek düzeyde korku ve kaygı semptomları saptamaktadır.¹² Yoğun korku yaşayan depremzedelerde TSSB semptomlarının daha yüksek olduğu bildirilmektedir.¹³ Nitekim literatür; gelecek odaklı afet korkusu, sarsılan kontrol duygusu ve yaşanan travmanın nesnel büyüklüğünün TSSB şiddetini belirleyen en temel unsurlar olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴ Bu yıkıcı korku ve beraberinde gelişen kırılganlık, öfke ve kaygı gibi emosyonel tepkiler yalnızca merkez üssüyle sınırlı kalmamakta, çevre bölgelerdeki bireylerde de gözlenmektedir.¹⁵ Ancak kriz anlarında açığa çıkan korku, normallik ile olağanüstü durum arasında ayırt edici bir eşik görevi de üstlenmektedir. Bireyin tehlike algısını keskinleştirerek mevcut durumu istisnai bir olay olarak tanımlamasını sağlayan bu adaptif duygu, olağan dışı gerçekliğe karşı zihinsel ve fiziksel savunma mekanizmalarını harekete geçirmektedir.¹⁶

Bununla birlikte, afetler nedeniyle aşırı düzeyde korku yaşayan bireyler, algıladıkları tehditleri yok sayma, duygularını bastırma ya da antisosyal davranışlar sergileme eğilimi de gösterebilmektedir. Diğer yandan, belirli bir düzeyde korku ve kaygının, afet

- Şafak Nakajima, “Deprem ve Sonrası Psikolojisi”, *Okmeydanı Tıp Dergisi* 28/2 (2012), 150-155.
- AFAD, 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan-Kahramanmaraş (Mw:7.7-Mw:7.6) Depremleri Raporu (Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 02 Haziran 2023).
- Elçin Yorulmaz vd., “Deprem Korkusu Ölçeği’nin Türkçe Uyarlaması ve Deprem Korkusu, Psikolojik Belirti ve Başa Çıkma Öz Yeterliliği İlişkisi”, *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi* 13/2 (2024), 183-195.
- Xiaobo Zhou vd., “Risk Factors of Mental Illness Among Adult Survivors After the Wenchuan Earthquake”, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 48/6 (June 2013), 907-915.
- Metin Başoğlu vd., “Single-Session Behavioral Treatment of Earthquake-Related Posttraumatic Stress Disorder: A Randomized Waiting List Controlled Trial”, *Journal of Traumatic Stress* 18/1 (2005), 1-11.
- Zvezdana Prizmić-Larsen vd., “Fear of Covid-19 and Fear of Earthquake: Multiple Distressing Events and Well-Being in Croatia”, *Psychological Reports* 0/0 (February 12, 2023), 1-22.
- Luisito Bertinelli vd., “Earthquakes and Mental Health”, *World Development* 169 (2023), 106283.
- Seydi Ahmet Satıcı vd., “The Development and Initial Validation of the Earthquake Fear Scale: Its Links to Personality Traits, Psychological Distress, Harmony in Life, and Mental Wellbeing”, *Stress and Health* 40/2 (Mayıs 2024).
- Ebru Salcıoğlu vd., “The Role of Relocation Patterns and Psychosocial Stressors in Posttraumatic Stress Disorder and Depression Among Earthquake Survivors”, *The Journal of Nervous and Mental Disease* 206/1 (January 2018), 19-26.
- Anna Grimm vd., “Post- and Peritraumatic Stress in Disaster Survivors: An Explorative Study About the Influence of Individual and Event Characteristics Across Different Types of Disasters”, *European Journal of Psychotraumatology* 3/1 (December 1, 2012), 1-9.
- Veronica M. O’Toole, “Fear Would Well up and It Was Just a Luxury That You Just Didn’t Have Time for”: Teachers’ Emotion Regulation Strategies at School During the February 2011 Christchurch Earthquake”, *Social Psychology of Education: An International Journal* 20/3 (2017), 513-542.
- Kathleen M. Kowalski- Anie Kalayjian, “Responding to Mass Emotional Trauma: A Mental Health Outreach Program for Turkey Earthquake Victims”, *Safety Science* 39/1 (October 1, 2001), 71-81.
- Metin Başoğlu vd., “Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey”, *Journal of Traumatic Stress* 15/4 (August 2002), 269-276.
- Ebru Salcıoğlu, Şahin Özden, Furkan Ari, “The Role of Relocation Patterns and Psychosocial Stressors in Posttraumatic Stress Disorder and Depression Among Earthquake Survivors”, *The Journal of Nervous and Mental Disease* 206/1 (January 2018): 19-26.
- James D. Goltz, “Status and Power Differentials in the Generation of Fear in Three California Earthquakes”, *International Journal of Disaster Risk Reduction* 16 (June 1, 2016), 200-207.
- G. Pappas vd., “Psychosocial Consequences of Infectious Diseases”, *Clinical Microbiology and Infection: The Official Publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases* 15/8 (August 2009), 743-747.

risklerini anlama ve bu risklere karşı hazırlıklı olma konusunda olumlu etkiler yaratabileceği de öne sürülmektedir.¹⁷ Zira korku, özellikle kitlesel tehdit ve afet durumlarında, savunma mekanizmalarını tetikleyerek bireylerin hayatta kalma şansını artırabilmektedir.¹⁸ Koruma Motivasyonu Teorisi'ne göre, deprem gibi afetlerle ilişkili korku, bireylerin önleyici tedbirleri algılamasında ve benimsemesinde önemli bir rol oynamaktadır.¹⁹ Bu bağlamda depremle ilişkili olarak korku düzeyi yüksek bireylerin genellikle daha aktif koruyucu davranışlarda bulunma eğiliminde olduklarını, düşük korku düzeyine sahip bireylerin ise daha sakin kaldıkları tespit edilmiştir.²⁰

Deprem yol açtığı travmatik deneyimler, bireylerin varsayımsal dünya görüşlerinde derin kırılmalar beraberinde getirerek onları çaresizlik, ilgisizlik ve anlam kaybı durumlarıyla karşı karşıya bırakmaktadır. Zira bu deneyimler, bireylerin dünyanın güvenli, öngörülebilir ve anlamlı bir yer olduğuna dair inançlarını zayıflatarak, dünyayı daha güvensiz, kaotik ve rastlantısal bir yer olarak algılamalarına neden olmaktadır.²¹ Eski varsayımların artık gerçeklikle uyumlu olmadığı kanaati ve yeni geliştirilen varsayımların daha karamsar olması, psikolojik rahatsızlıklara yol açabilmektedir. Bazı bireyler ise travmatik deneyimler sonrası zaman içinde, tehdit edici olmayan ve daha gerçekçi varsayımlar geliştirerek bu travmaları anlamlandırmaya çalışmaktadır. Yeniden yapılanma süreci, bireyden bireye değişiklik gösterebilmektedir.²²

Travmatik olaylar, uygun şekilde yönetildiğinde, bireylerin psikolojik dayanıklılıklarını artırarak travma sonrası büyümeye ulaşmalarını da imkân verebilmektedir. Travma sonrası büyüme, bireylerin daha önce farkında olmadıkları güçlü yönlerini keşfetmelerine, yeni başa çıkma becerileri geliştirmelerine ve gelecekteki zorluklara karşı daha dirençli hale gelmelerine olanak tanımaktadır. Araştırmalar, orta düzeyde stresin bireyleri gelecekteki olası stres faktörlerine karşı hazırlıklı hale getirdiğini göstermektedir. Bu yeniden inşa süreci, bireylerin travmanın yıkıcı etkilerine rağmen daha sağlam ve dirençli psikolojik yapılarla sahip olmalarını sağlamaktadır.²³ Psikolojik büyümenin bu boyutu, yalnızca bireyin travmayı anlamlandırma çabasıyla değil, travmayı anlamlandırmayı da önemli düzeyde etkileyen inanç sistemleri ve özellikle Tanrı algısı gibi faktörlerle yakından ilişkilidir.²⁴

Semavi dinlerin ortak inancı, Tanrı'nın insanları sevdiği, kötülüklerden koruduğu ve bağışlayıcı olduğu yönündedir. Sevgi ve merhamet, insan için en yüce erdemlerden biri kabul edildiğinden, Tanrı'nın bu niteliklere sahip olması beklenir. Ancak, dinler genellikle her şeye gücü yeten Tanrı'nın aynı zamanda kötülük yapanları cezalandıran adaletli bir yönü olduğuna işaret eder. Tanrı'nın sevgisi ve cezalandırıcı gücü, dinler arasında farklılıklar gösterse de, bu iki özelliği barındıran bir Tanrı tasavvuru hemen her dinde mevcuttur.²⁵ Araştırmalar, bireylerin Tanrı tasavvurunun çocukluk döneminde, genellikle aileden ve ilk bakım verenlerden aldığı etkilerle oluşmaya başladığını ortaya koymaktadır. Aile tarafından korkutucu veya otoriter bir figür olarak sunulan Tanrı, bireyde korku yönelimli bir Tanrı imgesinin gelişmesini beraberinde getirebilmektedir. Bu algı, bireyin yaşamında Tanrı'yı sevgi ve güven kaynağı olmaktan çok cezalandırıcı bir figür olarak tahayyül etmesine neden olabilmektedir.²⁶

Bireylerin Tanrı algısını yeniden gözden geçirmesini ve dini inançlarını sorgulaması Zorlu yaşam olayları beraberinde getirmektedir. Örneğin, savaş, doğal afetler, salgın hastalıklar, kazalar ve benzeri travmatik olaylar, bir taraftan bireyi daha fazla dua ve ibadete yönlertirken diğer taraftan içine düştükleri bu zor durumlardan Tanrının haberdar olup olmadığını! haberdarsa (ki inancına göre öyledir) neden müdahale etmediğini, acaba bu olayla kendisini cezalandırıp cezalandırmadığını veya kendisine başka bir mesaj mı vermeye çalıştığını düşünerek dini inanç ve Tanrı algısı önemli derecede yeniden yapılanma sürecine girmektedir. Örneğin Başibüyük, doğal afetlerin bireylerin dini algıları üzerindeki etkileri üzerine gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcıların %30'unu depremi dini ve ahlaki yozlaşmanın bir sonucu olarak ilahi bir ceza olarak yorumladıklarını bulgulamıştır.²⁷ Başka çalışmalarda ise deprem sonrası bireylerin adil bir dünyaya olan inançlarının kaybolmasından dolayı yaşam doyumu memnuniyetinin azaldığı tespit edilmiştir.²⁸ Kula'nın depremzedeler üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada, katılımcıların %76'sının dini başa çıkma yöntemlerine başvurduğu tespit edilmiştir.²⁹ Benzer şekilde, Okumuş ise kader inancının; depremin ilahi bir ceza, uyarı ya da imtihan olarak algılanmasında etkili bir rol oynadığını belirtmiştir.³⁰ Gülmez'in çalışmasında, katılımcıların %53'ü dini

17 Sivan Kohn vd., "Personal Disaster Preparedness: An Integrative Review of the Literature", *Disaster Medicine and Public Health Preparedness* 6/3 (October 2012), 217-231.

18 James M. Shultz vd., "The Role of Fear-Related Behaviors in the 2013–2016 West Africa Ebola Virus Disease Outbreak", *Current Psychiatry Reports* 18/11 (October 13, 2016), 104.

19 Matthew Oakley vd., "Protection Motivation Theory: A Proposed Theoretical Extension and Moving beyond Rationality—The Case of Flooding", *Water* 12/7 (July 2020), 1-14.

20 James D. Goltz - Linda B. Bourque, "Earthquakes and Human Behavior: A Sociological Perspective", *International Journal of Disaster Risk Reduction* 21 (March 1, 2017), 251-265.

21 Fran H. Norris - Leslie H. Wind, "The Experience of Disaster: Trauma, Loss, Adversities, and Community Effects", *Mental health and disasters*, (2009), 29-44.

22 Ronnie Janoff-Bulman - Michael Berg, *Death, dying, and bereavement*, "Disillusionment and the Creation of Value: From Traumatic Losses to Existential Gains", *Perspectives on loss: A sourcebook*, (1998), 35-47.

23 Donald Meichenbaum, *Manual De Inoculacion De Estres* (Barcelona: Pergamon Press Inc., 1987).

24 Zeynep Karlık - Naci Kula, "Manevi Zekâ ve Tanrı Tasavvurlarının Travma Sonrası Büyüme İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma", *Amasya İlahiyat Dergisi* 24 (30 Aralık 2024), 368-406.

25 Emine Erdoğan, *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014).

26 Antoine Vergote, *The Parental Figures and the Representation of God* (Netherlands: De Gruyter Mouton, 1981).

27 Adem Başibüyük, "Yetişkinlerde Deprem Bilgisi Ve Etkili Faktörlerin İncelenmesi", *Milli Eğitim Dergisi* 161 (2004), 220-231.

28 Shigehiro Oishi vd., "Does a Major Earthquake Change Job Preferences and Human Values?", *European Journal of Personality* 31/3 (May 1, 2017), 258-265.

29 Naci Kula, "Deprem ve Dini Başa Çıkma", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2002), 234-255.

30 Ejder Okumuş, "Tabii Afetler, Din ve Toplum -Marmara Depremi Örneği-", *İslami Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002), 339-373.

düşüncelerinde ve Tanrı tasavvurlarında bir değişim yaşadıklarını ifade ederken, %83'lük bir kesim de depremi ilahi bir güçle ilişkilendirmiştir.³¹ Duman ise, depremin Allah'ın takdiri olduğu yönündeki algının, bireylerin dini pratiklere katılım düzeyini artırdığını ortaya koymuştur.³²

Literatürde deprem gibi kitlesel travmaların psikolojik etkilerini ya da dini başa çıkma yöntemlerini tekil olarak ele alan pek çok çalışma mevcuttur.³³ Ancak bu araştırma, Kahramanmaraş merkezli asrın felaketini deneyimleyen bireylerde, 'deprem korkusu' gibi özgül bir duygu durumunun, bireyin temel bilişsel şemaları (dünya varsayımları) ile dikey inanç örüntülerini (Tanrı algısı) nasıl eş zamanlı olarak dönüştürdüğünü ampirik bir modelle incelemesi bakımından benzer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çalışma, sadece afete maruz kalmayı değil; yaralanma durumu, yakın kaybı ve göçük altında kalma gibi travmanın derinliğini belirleyen spesifik parametreleri bütüncül ve karşılaştırmalı bir biçimde ele alarak Din Psikolojisi ve Afet Psikolojisi literatüründeki kuramsal boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, deprem korkusu ile Tanrı algısı ve dünya varsayımları arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlamaktadır. Deprem konusundaki literatür zengin olsa da deprem korkusunun bireyin güvenlik, adalet ve anlam arayışına yansımaları ve Tanrı algılarının dönüşümüne etkisi konusunda literatürde sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Teolojik ve psikolojik perspektifi bir araya getiren çalışma, deprem deneyimi yaşayan bireylerde deprem korkusunun Tanrı algısı ve dünya varsayımları üzerindeki etkilerini birlikte değerlendirerek bu deneyimin dini gelişim için bir fırsat olup olamayacağını da sorgulamaktadır.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada, nicel yöntemlerden ilişkisel tarama ve karşılaştırmalı desen kullanılmıştır. İki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkinin varlığını, yönünü ve gücünü belirlemeyi amaçlayan³⁴ ilişkisel tarama modeli çerçevesinde; yaralanma durumu, yakın kaybı ve göçük altında kalma gibi travmatik yaşantılar ile deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları arasındaki çok yönlü etkileşimler, depremzedelerden elde edilen kesitsel veriler üzerinden analiz edilmiştir.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırma örneklemini, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerden doğrudan etkilenen 11 ildeki (Kahramanmaraş, Gaziantep, Kilis, Adıyaman, Malatya, Hatay, Osmaniye, Şanlıurfa, Diyarbakır, Elazığ ve Adana) afetzedeler oluşturmaktadır. Çalışmaya deprem bölgesinde ikamet etmiş, 18 yaş üzeri ve Türkçe okuyazar olan bireyler dahil edilmiştir. Katılımcılara kartopu (zincirleme) örnekleme tekniğiyle ulaşılmış; veri toplama araçları Google Forms üzerinden dijital ortamda uygulanmıştır. Analiz süreci, kriterleri karşılayan ve geçerli veri sağlayan 574 katılımcı üzerinden yürütülmüştür.

1.3. Veri Toplama Araçları

1.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada kullanılan ölçek bataryasına, katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve medeni durumu gibi sosyo-demografik özelliklerinin yanı sıra; kayıp ve yaralanma durumu, depreme yakalanan konutun hasar durumu ile göçük altında kalıp kalmama durumlarına ilişkin sorular da eklenmiştir.

1.3.2. Deprem Korkusu Ölçeği

Prizmic ve arkadaşları tarafından COVID-19 korkusu ölçeğinden uyarlanarak geliştirilen Deprem Korkusu Ölçeği, toplam 7 maddeden oluşmaktadır.³⁵ 5'li Likert tipinde (1 = Kesinlikle katılmıyorum, 5 = Kesinlikle katılıyorum) derecelendirilen ölçeğin Türkçeye uyarlaması Satıcı ve arkadaşları tarafından yapılmıştır.³⁶ Geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda, ters kodlanmış madde içermeyen ölçeğin tek boyutlu bir yapı sergilediği saptanmıştır. Ölçeğin bu araştırma verileri üzerinden hesaplanan iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) ise .89'dur."

1.3.3. Tanrı Algısı Ölçeği (TA)

Katılımcıların Tanrı'ya ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla kullanılan Tanrı Algısı Ölçeği 22 maddeden oluşmaktadır. Beşli Likert tipinde derecelendirilen ölçekte olumsuz ifadeler içeren 10 madde ters puanlanmaktadır. Ölçek alt boyutlar içermekle birlikte, orijinal çalışmaya uygun olarak bu araştırmada toplam puan üzerinden değerlendirilmiştir.³⁷ Ölçekten alınabilecek

31 Ümmüşerif Gülmez, *Deprem Felaketi Yaşayanlarda DinselAnlamlandırma Biçimleri Ve Tutumlar* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

32 M. Zeki Duman, *Sosyolojik Açından Deprem ve Din: Depremlerin Diniİnanç ve Davranışlar Üzerinde Etkisi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016).

33 Metin Başoğlu vd., "Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey", *Journal of Traumatic Stress* 15/4 (2002), 269-276; Zhou vd., "Risk Factors of Mental Illness Among Adult Survivors After the Wenchuan Earthquake"; Yunus Emre Temiz, "İnsanın Âcizliği, Tanrı'nın Kudreti: Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma, Dini Tutum ve Deprem Korkusu Arasındaki İlişkiler", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2025), 61-92; Ziyet Bahadır - Faruk Ay, "Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (20 Ocak 2025), 83-101.

34 Yavuz Akbulut, "Veri Çözümleme Teknikleri", *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, ed. Adile Aşkın Kurt (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2013), 139-163.

35 Prizmić-Larsen vd., "Fear of Covid-19 and Fear of Earthquake".

36 "The Development and Initial Validation of the Earthquake Fear Scale".

37 Özlem Güler, *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu (Yetişkin Örnekleme)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

puanlar 22 ile 110 arasında değişmekte olup yüksek puanlar olumlu, düşük puanlar ise olumsuz Tanrı algısını göstermektedir.³⁸ Bu araştırmada ölçeğin Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

1.3.4. Dünya Varsayımları Ölçeği

Travmatik yaşantıların bireylerin temel dünya görüşleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla Janoff-Bulman tarafından geliştirilen Dünya Varsayımları Ölçeği 32 maddeden oluşmaktadır.³⁹ Altılı Likert tipinde puanlanan ölçekte beş madde ters kodlanmaktadır. Ölçeğin orijinal formu dünyanın iyiliği, adalet, olayların kontrol edilebilirliği, rastlantısallık, kendilik değeri, yaşam üzerindeki kişisel kontrol ve şans olmak üzere yedi alt boyuttan meydana gelmektedir. Ölçekten alınan yüksek puanlar dünyaya ilişkin daha olumlu varsayımları göstermektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlaması Yılmaz⁴⁰ tarafından yapılmış olup bu araştırmada hesaplanan Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı .81'dir.

1.4. Uygulama ve Analiz

Araştırma öncesinde Kilis 7 Aralık Üniversitesi Etik Kurulu'na başvurularak 08.11.2024 tarih ve E.65259 sayılı karar doğrultusunda etik uygunluk onayı alınmıştır. Veri toplama sürecinde, dijital ortamdaki ölçek bataryası kartopu örnekleme yöntemiyle katılımcılara ulaştırılmıştır. Formun başında araştırmanın amacı açıklanmış ve katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilerek bilgilendirilmiş onam dijital olarak alınmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS Statistics 25.0 paket programı (IBM Corp., Armonk, NY, ABD) kullanılmıştır. Analiz öncesinde ölçeklerin normal dağılıma uygunlukları incelenmiştir. Ölçeklere ilişkin çarpıklık, basıklık ve Shapiro-Wilk testi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.⁴¹

Tablo 1: Ölçeklere İlişkin Normallik Analizi Sonuçları

Ölçek	Skewness	Kurtosis	Shapiro-Wilk Testi (p)	Normallik Durumu
Deprem Korkusu Ölçeği	-0,378	-0,337	0,067	Normal
Tanrı Algısı Ölçeği	-1,058	-0,107	0,183	Normal
Dünya Varsayımları Ölçeği	-0,057	0,488	0,046	Normal (sınırdı)

Araştırmada aşağıdaki hipotezler test edilmiştir.

- **H1:** Yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin deprem korkusu düzeyleri artmaktadır.
- **H2:** Yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin dünya varsayımları, yaralanma deneyimi yaşamayan bireylere kıyasla daha olumsuzdur.
- **H3:** Yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin Tanrı algısı, yaralanma deneyimi yaşamayan bireylere kıyasla daha olumsuzdur.
- **H4a:** Yakın kaybı deneyimi yaşayan bireylerin deprem korkusu düzeyleri, yakın kaybı yaşamayanlara göre anlamlı derecede daha yüksektir.
- **H4b:** Yakın kaybı deneyimi yaşayan bireylerin dünya varsayımları, yakın kaybı yaşamayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- **H4c:** Yakın kaybı deneyimi yaşayan bireylerin Tanrı algıları, yakın kaybı yaşamayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- **H5a:** Göçük altında kalma deneyimi yaşayan bireylerin deprem korkusu düzeyleri, göçük altında kalmayanlara göre anlamlı derecede daha yüksektir.
- **H5b:** Göçük altında kalma deneyimi yaşayan bireylerin dünya varsayımları, göçük altında kalmayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- **H5c:** Göçük altında kalma deneyimi yaşayan bireylerin Tanrı algıları, göçük altında kalmayanlara göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- **H6a:** Deprem korkusu düzeyi ile bireylerin Tanrı algıları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- **H6b:** Deprem korkusu düzeyi ile bireylerin dünya varsayımları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

38 Özlem Güler, "Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (Nisan 2007), 123-133.

39 Ronnie Janoff-Bulman, "Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events: Applications of the Schema Construct", *Social Cognition* 7/2 (Haziran 1989), 113-136.

40 Banu Yılmaz, "Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Ön Çalışma", *Türk Psikoloji Yazıları* 11/21 (2008), 41-51.

41 Dünya Varsayımları Ölçeği için Shapiro-Wilk testi p değeri .046 olarak bulunmuş olsa da, çarpıklık ve basıklık değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olması nedeniyle, bu ölçek için de normalliğin sağlandığı kabul edilmiştir Barbara G. Tabachnick - Linda S. Fidell, *Using Multivariate Statistics* (Pearson Education, 2013).

BULGULAR

1.5. Yaralanma deneyimi ile deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları arasındaki ilişkiler

Yaralanma deneyimi ile deprem korkusu, dünya varsayımları ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiler incelendiğinde, travmatik deneyimlerin bireylerin bilişsel ve duygusal süreçlerini farklı şekillerde etkilediği görülmüştür. Tablo 2’de de görüldüğü gibi deprem korkusu skorlarında yaralanma deneyimine göre gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F = 1,078$; $p = 0,341$). Bu sonuca göre “yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin deprem korkusu düzeylerinin daha yüksek olacağı” yönündeki birinci hipotez desteklenmemiştir. Bu durum deprem korkusunun bireylerin yaralanma durumundan ziyade genel kaygı düzeyleri, önceki travma deneyimleri veya çevresel koşullardan etkilenebileceğini düşündürmektedir.

Örneklem grubunun dünya varsayımlarının yaralanma durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde birbirinden farklılaştığı görülmüştür ($F = 5,586$; $p = 0,004$). Buna göre yaralanma deneyimi insanların dünyaya yönelik daha olumlu varsayımlar geliştirmelerini beraberinde getirmiştir. Ağır yaralanma deneyimi geçiren katılımcıların dünya varsayımlarıyla ilgili skorlarının daha yüksek (3,277) olmasına rağmen gruplar arasındaki anlamlı farkın yaralanma deneyimi yaşamayanlar (3,006) ile hafif yaralananlar (3,215) arasında gerçekleşmesi muhtemelen ağır yaralanma deneyimi yaşayanların sayısının ($n:5$) az olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sonuca göre “yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin dünya varsayımları, yaralanma deneyimi yaşamayan bireylere kıyasla daha olumsuz olacağı” şeklindeki ikinci hipotez desteklenmiştir. Travma sonrası gelişmenin mümkün olduğunu ortaya koyan çeşitli araştırma bulguları, travmatik yaşantıların bazı bireylerde dünya görüşlerinin daha anlamlı ve olumlu bir şekilde yeniden yapılandırılmasına katkı sunduğunu göstermektedir. Nitekim Güven’in⁴² Marmara Depremi sonrasında yetişkin bireylerle yürüttüğü çalışmada, enkaz altında kalan kişilerin travma sonrası olumlu gelişim skorlarının, enkaz altında kalmayanlara kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, travmatik deneyimlerin şiddet düzeyi arttıkça bireyde daha derin bir dönüşüm sürecinin tetiklenebileceğini ve dolayısıyla travma sonrası gelişmenin de bu bağlamda daha belirgin hale gelebileceğini ortaya koymaktadır. Benzer bir durum sel, yangın ve deprem gibi doğal afetlerin dışında ölümle burun buruna gelen ve ölüme yakın deneyim yaşayan insanlarda da gerçekleşmektedir. Zira ölüme yakın deneyim yaşayan insanların neredeyse tamamı hayatlarının geri kalan dönemlerinde eskisinden çok daha pozitif, daha iyi ve daha yardımsever davranışlar sergiledikleri bildirilmektedir.⁴³

Örneklem grubunun Tanrı algısı skorları da yaralanma deneyimine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır ($F = 22,05$; $p < 0,001$). Buna göre yaralanma deneyimi Tanrı algısında olumsuz yönlü bir farklılaşmaya yol açmaktadır. Zira yaralanma deneyimi yaşamayan (4,324) daha yüksek skorlara sahipken, hafif yaralanma deneyimi yaşayanlarda Tanrı algısı skorlarında düşüş meydana gelmekte (3,803) bu durum ağır yaralanma deneyimi yaşayanlarda en düşük seviyeye (2,927) inmektedir. Gruplar arasındaki bu anlamlı ayrışma tüm gruplar arasında ve çift yönlüdür. (1-2, 1-3, 2-3). Özellikle ağır yaralanma gibi derin travmatik deneyimler yaşayan bireylerin daha olumsuz bir Tanrı imgesine yöneldikleri görülmektedir. Bu tür bir Tanrı tahayyülü, travmanın etkisiyle bireyde dini inançlara yönelik sorgulamaları tetikleyebilmekte ve zamanla Tanrı tarafından terk edilme, dualarına karşılık alamama ya da yeterince ilahi destek görememe gibi algılara neden olabilmektedir. Bu da bireyde hayal kırıklığı, dini öfke ya da inançsal gerilimler gibi psikolojik tepkilere yol açabilmektedir. Bu tür inançsal kırılmalar, travmanın yalnızca bireyin fiziksel ya da psikolojik değil, aynı zamanda manevi boyutunda da etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim Koenig, Pargament ve Nielsen⁴⁴ tarafından yürütülen çalışmada, travma sonrası büyüme ile bazı negatif dini başa çıkma stratejileri arasında zayıf ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre “yaralanma deneyimi yaşayan bireylerin Tanrı algısı, yaralanma deneyimi yaşamayan bireylere kıyasla daha olumsuz olacağı” şeklindeki üçüncü hipotez desteklenmiştir.

Aynı doğrultuda Pargament ve arkadaşlarının⁴⁵ çalışması da özellikle pasif dini teslimiyet, Tanrı’nın gücünü yeniden değerlendirme, şeytani bir gücün etkisi ve mucize beklentisi gibi stratejilerin, travma sonrası büyümeyi desteklemek yerine bu süreci olumsuz etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Örneğin, Tanrı’nın sınırlarının olduğu inancıyla yapılan yeniden değerlendirmeler ya da yalnızca mucize beklemeye dayalı bir yaklaşımla pasif kalmak, bireyin yaşadığı travmayı anlamlandırmasını ve bu süreçten güçlenerek çıkmasını zorlaştırabilmektedir. Bu bağlamda, ağır travmaların etkisiyle gelişen olumsuz yönlü Tanrı imgesinin, bireyin dini başa çıkma sürecinde daha çok olumsuz dinî stratejilere yönelmesine neden olabileceğini ve bu durumun da travma sonrası büyümeyi sınırlayabileceği söylenebilir. Öte yandan, olumlu dini başa çıkma stratejilerinin ise bireyin anlam arayışını destekleyerek travma sonrası gelişim sürecine katkı sunduğu, literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır.⁴⁶

Bulgular topluca değerlendirildiğinde yaralanma deneyiminin bireylerin deprem korkusu, dünya varsayımları ve Tanrı algıları üzerinde farklı etkiler yarattığı görülmektedir. Deprem korkusu nispeten yaralanma deneyiminden bağımsız bir duygu olarak değerlendirilebilirse de, yaralanma ve ölümün eşliğine gelme bireylerin dünyaya yönelik varsayımları ve Tanrı tahayyüllerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu durum travma yaşayan insanlara verilecek sosyal destek ve profesyonel yardım süreçlerinde dini ve manevi materyallere daha fazla yer verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

42 Marmara Depremi Yaşayan Yetişkinlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Travma Sonrası Gelişim ve Depresyo Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal BilimlerEnstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010).

43 Raymond A. Moody, *Ölümden Sonra Hayat*, çev. Gönül Suveren (İstanbul: İnkilâp ve Aka, 1985).

44 “Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults”, *The Journal of Nervous and Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521.

45 “The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE”, *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (2000), 519-543.

46 Annick Shaw vd., “Religion, Spirituality, and Posttraumatic Growth: A Systematic Review”, *Mental Health, Religion & Culture* 8/1 (2005), 1-11.

Tablo 2: Yaralanma deneyimine göre deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları

		N	X	SS	F	P	Anlamlı Farklılık
Deprem Korkusu Ölçeği	1. Yaralanma yok	537	3,500	0,929	1,078	0,341	--
	2. Hafif yaralanma	32	3,250	1,053			
	3. Ağır yaralanma	5	3,514	0,818			
Dünya Varsayımları Ölçeği	1. Yaralanma yok	537	3,006	0,382	5,586	0,004	1 ile 2
	2. Hafif yaralanma	32	3,215	0,429			
	3. Ağır yaralanma	5	3,277	0,417			
Tanrı Algısı Ölçeği	1. Yaralanma yok	537	4,324	0,623	22,05	0,000	1 ile 2,3 2 ile 1,3 3 ile 1,2
	2. Hafif yaralanma	32	3,803	0,770			
	3. Ağır yaralanma	5	2,927	0,184			

1.6.Yakın kaybı deneyimi ile deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları arasındaki ilişkiler

Araştırmadan elde edilen verilere göre en yüksek deprem korkusu yakın komşu (3,723) ve ikinci derecede (amca, dayı, teyze vb.) yakın kaybı (3,702) yaşayan bireylerde gözlemlenmiştir. Sayıları diğer gruplara oranla küçük olan birinci derecede yakın kaybı yaşayan bireylerin deprem korkusu daha düşük (3,114) olsa da gruplar arasındaki anlamlı ayrışma yakın kaybı yaşamayanlar (3,414) ile ikinci derecede yakın kaybı yaşayanlar arasında gerçekleşmiştir ($F = 2,755$, $p = 0,027$). Araştırma verileri Tablo 3'te sunulmuştur. Ölüm gibi sevenleri geri dönüşsüz bir şekilde birbirinden ayıran bir deneyim yaşamamanın deprem korkusunu artırması beklenen bir sonuçtur. Zira insan korkularının temel nedenlerinin başında gelen ölüm korkusu, diğer bütün korkuları uzaktan veya yakından ilgilendirmektedir. Korkuların psikodinamik çekirdeği olarak ölüm, bütün korkuların temelinde yatan evrensel bir gerçekliktir. Becker'e göre doğuştan getirilen bir korku olan ölüm korkusu bütün insanlarda bulunmakta ve diğer bütün korkuları etkilemektedir.⁴⁷ Bazı araştırmacılara göre, ölümden haberdar olma, evrensel bir bunalıma neden olmaktadır.⁴⁸ Tarihi ve etnolojik bilgiler, pratik olarak bütün insanlarda ölüm korkusunun yansımalarının bulunduğunu göstermektedir.⁴⁹

Yakın arkadaş kaybı yaşayan depremezeler daha olumlu dünya varsayımları sergilediği (3,153) araştırmada gruplar arasındaki anlamlı ayrışma; yakın kaybı yaşayanlar ile yakın arkadaş kaybı yaşamayan, ikinci derecede yakın kaybı yaşayan ve yakın komşu yaşayanlar arasında gerçekleşmiştir. ($F = 2,574$, $p = 0,037$). Bu durum güçlü sosyal bağların birey hayatını önemli derecede etkilediği ve dünyayı daha güvenilir bir yer olarak algılamasına katkıda bulunduğunu düşündürmektedir. Bu ilişkilerin kaybı ise bireyde travma yaratacak kadar sarsıcı olabilmekte, ancak yaşanan her travmanın negatif sonuç üretmediği gibi travma sonrası büyüme gibi olumlu sonuçları da beraberinde getirebilmektedir.

Araştırma bulgularına göre birinci dereceden yakınıni kaybeden bireyler yakın kaybı yaşamayan ve diğer yakınlarını kaybedenlere oranla daha olumlu bir Tanrı algısı (3,491) sergilemiştir ($F = 4,589$, $p = 0,001$). Gruplar arasındaki anlamlı ayrışma yakın kaybı yaşamayanlar ile birinci derecede yakın kaybı yaşayanlar; birinci derecede yakın kaybı yaşayanlar ile ikinci derecede yakın, yakın arkadaş veya komşu gibi diğer yakınlarını kaybedenler arasında gerçekleşmiştir. Bu durum sevgi objesine yatırılan psikolojik enerji ile obje kaybının yarattığı sarsıntı arasındaki oranın uyumunu göstermesi açısından beklenen bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Zira insanlar genellikle birinci derecede yakınlarıyla doğal olarak daha çok şey paylaşmakta, daha çok vakit geçirmekte, onlardan daha çok beklentiye girmekte ve onlarla ilgili daha çok hayal kurmaktadır. Ölümün bu beklentileri tarumar etmesi geleceğin önemli bir kısmını yıkmakla birlikte geçmişteki yaşantılar açısından da yeri doldurulamayacak önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Gücü yetmesine rağmen bu durumlara engel olmayan bir varlık olarak algılanan Tanrı, doğal olarak daha soğuk, duyarsız hatta ceza verici ve korku yönelimli bir şekilde algılanmaktadır.

Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmanın H4a hipotezi kısmen desteklenmiştir. Yakın kaybı deneyimi yaşayan bireylerin deprem korkusu düzeyleri gruplar arasında anlamlı şekilde farklılaşmakta (1,3); özellikle ikinci dereceden yakın ve yakın komşu kaybı yaşayan bireylerde deprem korkusu skorlarının yükseldiği görülmektedir ($F = 2,755$; $p = 0,027$). Bu durum, ölüm gibi geri dönüşü olmayan kayıpların korku düzeyini artırmasının beklenen bir sonuç olduğunu göstermektedir. Araştırmanın H4b hipotezine göre afet sonrası deneyimlenen yakın kaybı türlerinin bireylerin bilişsel şemaları üzerindeki etkisine yönelik analizde, grupların dünya varsayımları ölçek skorları arasında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşma saptanmış ($F = 2,574$; $p = 0,037$) ve ilgili varsayım doğrulanmıştır. Bu bulgular, kaybın türüne ve bireyin sosyal ilişkilerdeki bağlanma düzeyine göre psikolojik etkilerin değişebileceğini ve bazı kayıpların travma sonrası gelişmeyi tetikleyebileceğini göstermektedir. H4c hipotezi ise Tanrı algısı ve dünya varsayımları ölçeklerinde de yakın kaybı türüne göre anlamlı farklar tespit edilmiştir. Tanrı algısı açısından, birinci dereceden yakın kaybı yaşayan bireylerde anlamlı bir düşüş gözlemlenmiş ve bu grup, daha çok olumsuz bir Tanrı tasavvuru sergilemiştir ($F = 4,589$; $p = 0,001$) ve hipotez güçlü bir şekilde desteklenmiştir.

47 *The Denial of Death* (New York: The Free Press, 1973).

48 J. F. Schumaker vd., "Death Anxiety in Malaysian and Australian University Students", *The Journal of Social Psychology* 128/1 (February 1988), 41-47.

49 Herman Feifel, "Attitudes Toward Death in Some Normal and Mentally Ill Populations", *The Meaning of Death*, ed. Herman Feifel (Mc. Graw-Hill, 1959), 114-130.

Tablo 3: Yakın kaybı deneyimine göre ile deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları

		N	X	SSS	F	P	Anlamlı Farklılık
Deprem Korkusu Ölçeği	1.Yakın kaybı yok	368	3,414	0,916	2,755	0,027	1 ile 3
	2. Birinci derecede yakın kaybı (anne, baba, kardeş)	10	3,114	0,880			
	3. İkinci derecede yakın kaybı (amca, dayı, teyze vb.)	93	3,702	0,935			
	4. Yakın arkadaş kaybı	71	3,521	0,973			
	5. Yakın komşu kaybı	32	3,723	0,984			
Dünya Varsayımları Ölçeği	1.Yakın kaybı yok	368	3,000	0,390	2,574	0,037	1 ile 4
	2. Birinci derecede yakın kaybı (anne, baba, kardeş)	10	2,916	0,415			
	3. İkinci derecede yakın kaybı (amca, dayı, teyze vb.)	93	3,017	0,367			4 ile 3
	4. Yakın arkadaş kaybı	71	3,153	0,417			4 ile 5
	5. Yakın komşu kaybı	32	2,990	0,304			
Tanrı Algısı Ölçeği	1.Yakın kaybı yok	368	4,329	0,636	4,589	0,001	1 ile 2
	2. Birinci derecede yakın kaybı (anne, baba, kardeş)	10	3,491	0,750			
	3. İkinci derecede yakın kaybı (amca, dayı, teyze vb.)	93	4,259	0,649			2 ile 3,4,5
	4. Yakın arkadaş kaybı	71	4,202	0,665			
	5. Yakın komşu kaybı	32	4,246	0,656			

1.7. Göçük altında kalma deneyimi ile deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları arasındaki ilişkiler

Tablo 4'te sunulan araştırma bulgularına göre, göçük altında kalma deneyimi yaşayan depremzedeler ile bu tür bir deneyim yaşamayanlar arasında deprem korkusu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p = 0,454$). Bu sonuca göre H5a hipotezi doğrulanmamıştır. Bu sonuç, ilgili travmatik deneyimin deprem korkusunu doğrudan artırmadığına işaret etse de göçük altında kalan katılımcı sayısı arasındaki belirgin dengesizlik ($n = 9$), istatistiksel anlamlılık elde edilememesinin temel yöntemsel nedeni olabilir. Buna karşın, göçük altında kalma deneyimi yaşayan katılımcıların yaşamayanlara oranla daha olumlu dünya varsayımlarına sahip oldukları belirlenmiştir ($p = 0,049$). Bu sonuç H5b doğrulamaktadır. Her ne kadar iki değişken arasındaki ilişki zayıf olsa da göçük altından sağ çıkma deneyimi, Janoff-Bulman'ın 'Dünya Varsayımları Teorisi' bağlamında sarsılan şemaların, hayatta kalmış olmanın getirdiği minnettarlık ve varoluşsal farkındalıkla yeniden inşa edildiğini göstermektedir.⁵⁰ Bu durum literatürde Tedeschi ve Calhoun tarafından kavramsallaştırılan 'Travma Sonrası Gelişim' (Post-traumatic Growth) olgusuyla açıklanabilir;⁵¹ bireyler yaşadıkları bu ağır krizi hayatın anlamını ve değerini yeniden keşfetmek için bir eşik olarak değerlendirmiş olabilirler. Araştırmanın en dikkat çekici ve güçlü bulgusu ise Tanrı algısı değişkenini sorgulayan H5c hipotezi ortaya çıkarmıştır. Göçük altında kalma deneyimi, grupları istatistiksel açıdan güçlü bir şekilde ayırtmış ve bu yoğun travmayı yaşayan bireylerin anlamlı derecede daha düşük (olumsuz) bir Tanrı algısı sergiledikleri tespit edilerek ($p=0,001$) hipotez doğrulanmıştır. Ölçek puanlamasında düşük skorların olumsuz/sorgulayıcı inanç şemalarına işaret ettiği dikkate alındığında, bu bulgu Din Psikolojisi literatüründeki 'Negatif Dini Başa Çıkma' (Negative Religious Coping) ve 'Teodise' (Kötülük Problemi) eksenindeki dinsel sorgulamalarla doğrudan örtüşmektedir.⁵² Göçük altında kalma gibi çaresizliğin en üst düzeyde hissedildiği bir yaşantı, bireylerin Tanrı'nın adaleti, koruyuculuğu ve merhametine yönelik temel şemalarında dinsel bir gerilime (divine struggle) ve negatif bir yeniden yapılandırmaya yol açmış olabilir. Bulgular, göçük altında kalma gibi ağır travmatik yaşantıların bireylerin bilişsel varsayımları ve dini anlamlandırma süreçleri üzerinde tek düze değil, seçici ve farklı düzeylerde (bilişsel dünyada sınırlı bir gelişim, inanç dünyasında ise sorgulayıcı bir dönüşüm şeklinde) etkiler doğurduğunu göstermektedir."

50 Janoff-Bulman, "Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events".

51 Richard G. Tedeschi vd., *Posttraumatic Growth: Positive Changes in the Aftermath of Crisis* (New York: Routledge, 1998).

52 Kenneth I. Pargament, "Religious Methods of Coping: Resources for the Conservation and Transformation of Significance", *Religion and the clinical practice of psychology*, ed.P.Shafranske (Washington DC: American Psychological Association, 1996), 215-239.

Tablo 4: Göçük altında kalma deneyimine göre deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları

Değişkenler	Göçük Altında Kalma	N	X	SS	t testi		
					t	df	P
Deprem Korkusu	Evet	9	3,254	0,630	-0,749	572	0,454
	Hayır	565	3,4895	0,939			
Dünya Varsayımları	Evet	9	3,2724	0,566	1,975	572	0,049
	Hayır	565	3,0156	0,384			
Tanrı Algısı	Evet	9	3,5606	0,797	-3,378	572	0,001
	Hayır	565	4,2944	0,644			

1.8. Deprem korkusu, Tanrı algısı ve dünya varsayımları arasındaki ilişkiler

Yapılan korelasyon analizi deprem korkusunun dünya varsayımları ve Tanrı algısı ile istatistiksel olarak orta derecede anlamlı pozitif bir ilişkisi olduğunu göstermektedir ($r = 0,195$; $p < 0,01$; $r = 0,162$, $p < 0,01$). Analiz sonuçları Tablo 5'te sunulmuştur. Buna göre deprem korkusu arttıkça bireylerin hem hayata yönelik daha olumlu varsayımlar hem de daha olumlu bir Tanrı algısı geliştirmektedir. Bununla birlikte, Tanrı algısı ile dünya varsayımları arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlılık seviyesine ulaşmamıştır ($r = 0$).

Deprem korkusunun, Tanrı algısı üzerindeki etkisi

Regresyon analizi sonuçlarına göre, deprem korkusunun Tanrı algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı, ancak zayıf bir etkisi bulunmaktadır ($\beta = 0,162$, $p < 0,001$). Deprem korkusu, Tanrı algısındaki toplam değişimin yalnızca %2,6'sını açıklamaktadır ($R^2=0,026$). Bu durum Tanrı algısını etkileyen başka birçok faktör olduğunu göstermektedir. Zira yüksek düzeyli korku üretecek depremler sürekli veya belli aralıklarla gerçekleşen bir olgu olmayıp seyrek hatta nadiren gerçekleşen doğa olaylarıdır. Tanrı algısı ise dini ilişkinin kurulduğu andan itibaren gelişmeye başlayan, çocukluk dönemi yaşantıları ve eğitim başta olmak üzere hemen her türlü hayat olayının etkileyebileceği çok boyutlu bir olgudur. Deprem gibi anlık yüksek düzeyde korku üreten faktörlerin ürettiği korku üzerinden zamanın geçmesiyle birlikte azalmakta, korku objesini kaybederek kaygıya dönüşmektedir. Korku duygusu belirli ve somut bir tehdide yönelik bir tepki iken, kaygı nesnesi belirsiz, geleceğe yönelik ve süregelen bir endişe halidir. Bu bağlamda, nesneye kavuşan kaygı korkuya dönüşebilirken, nesnesini yitiren korku kaygıya evrilmektedir. Dolayısıyla birey, aynı anda hem korku hem de kaygı yaşamamaktadır. Psiko-sosyal uyum açısından değerlendirildiğinde, korkunun uyumu kolaylaştırıcı işlevsel bir yönü olduğu, buna karşılık kaygının genellikle uyumu bozucu ve işlevselliği azaltıcı etkiler taşıdığı görülmektedir.⁵³

Foa ve arkadaşları tarafından geliştirilen 'korku ağı modeli', travma sonrası korku-kaygı dönüşümünü açıklamada işlevsel bir çerçeve sunar.⁵⁴ Modele göre travmatik deneyim esnasında uyarılar, emosyonel tepkiler ve inançlar bir ağ yapısında organize olmakta; somut tehdit ortadan kalktıkça akut korku, yerini geleceğe yönelik soyut ve süregelen bir kaygıya bırakmaktadır. Nitekim deprem anındaki yoğun korku, nesnesini kaybederek zamanla olayın tekrarlanma ihtimalinin doğurduğu daha düşük düzeyli bir kaygıya evrilmektedir. Bu evrim, bireylerin travma sonrası süreçte karşılaştıkları psikolojik uyarılara nasıl tepki verdiklerini anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır.⁵⁵ Bu araştırmanın verilerinin, afetin üzerinden yaklaşık 18 ay gibi uzun bir süre geçtikten sonra toplandığı dikkate alınırsa, katılımcıların mevcut hislerinin akut deprem korkusundan ziyade kronik deprem kaygısı düzleminde değerlendirilmesi daha isabetlidir. Olaya bu kuramsal açıdan yaklaşıldığında; aradan geçen zamana ve duygu dönüşümüne rağmen, deprem korkusunun dikey inanç şemaları (Tanrı algısı) üzerindeki etkisinin %2,6 olarak saptanması, küçümsenemeyecek düzeyde ampirik ve istatistiksel bir öneme işaret etmektedir.

Tablo 5: Deprem korkusunun tanrı algısı üzerindeki etkisiyle ilgili regresyon analizi sonuçları

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Standart Hata	(β)	t	P	R	R ²	F	P
Deprem Korkusu	Tanrı Algısı	3,889	0,104	0,162	37,442	0,000	0,162	0,026	15,438	0,001

Deprem korkusunun, dünya varsayımları üzerindeki etkisi

Tablo 6'daki regresyon analizi sonuçları, deprem korkusunun dünya varsayımları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir ($p < 0,001$). Buna göre regresyon katsayısı ($B = 2,738$), deprem korkusundaki bir birim artışın dünya varsayımlarında 2,738 birimlik bir artışa yol açtığına işaret etmektedir. Bu güçlü etki, bağımsız değişkenin (deprem korkusu) bağımlı

53 Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2011).

54 "Emotional Processing of Fear: Exposure to Corrective Information", *Psychological Bulletin* 99/1 (1986), 20-35.

55 Sedat Işık - Emrah Keser, "Travma Sonrası Stresbozukluğunda Duygular ve Duygu Düzenleme", *Duygu Düzenleme*, ed. S. Vatan (Ankara: Türkiye Klinikleri, 2020).

değişken (dünya varsayımları) üzerindeki doğrudan etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Modelin genel anlamlılığı ($F = 22,612$, $P = 0,001$) ise deprem korkusunun dünya varsayımlarını etkileyen bir değişken olarak istatistiksel geçerliliğini desteklemektedir. Ancak belirleyicilik katsayısı ($R^2 = 0,038$), deprem korkusunun dünya varsayımlarındaki toplam varyansın yalnızca %3,8'ini açıklayabildiğini göstermektedir. Zira dini inançlar ve kültür başta olmak üzere sosyo-ekonomik bağlam, eğitim düzeyi, yaşam deneyimleri ve kişisel değerler dünya varsayımları üzerinde önemli etkilere sahiptir. Deprem korkusu bu faktörler arasında önemli bir yer işgal etse bile dünya varsayımlarının şekillenmesinin daha karmaşık örüntü içerisinde şekillendiği düşünülmektedir. Zira deprem gibi doğal afetlerin ekonomik kayıplar ve sosyal dayanıklılık üzerindeki etkileri, bireylerin dünya algılarında pragmatik değişimlere de neden olabilmektedir. Bununla birlikte, modeldeki düşük R^2 değeri, bu ilişkinin bireysel düzeyde değişkenlik gösterebileceğini ve diğer faktörlerin etkisini dikkate alan daha kapsamlı analizlerin gerekli olduğuna işaret etmektedir. Buna göre araştırma bulguları, afetlerin sadece maddesel değil, aynı zamanda psiko-sosyal etkilerinin de daha derinlemesine araştırılması gerektiğine yönelik veriler olarak değerlendirilebilir.

Tablo 6: Deprem korkusunun dünya varsayımları üzerindeki etkisiyle ilgili regresyon analizi

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	B	Standart Hata	(β)	t	P	R	R^2	F	P
Deprem Korkusu	Dünya Varsayımları	2,738	0,061	0,195	44,597	0,000	0,195	0,038	22,612	0,001

Elde edilen bulgular göre “H6a” genel olarak desteklenmektedir. Deprem korkusu ile Tanrı algısı ($r = 0,162$; $p < 0,01$) pozitif yönde anlamlı korelasyonlar saptanmıştır. Regresyon analizine göre, deprem korkusu Tanrı algısı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ancak zayıf bir etkiye sahiptir ($\beta = 0,162$; $p < 0,001$). Modelin belirleyicilik katsayısı $R^2 = 0,026$ olup, toplam varyansın %2,6’sını açıklamaktadır. Bu durum Tanrı algısının çok boyutlu yapısı ve gelişimi için geçmesi gereken görece uzun dönem ile ilişkili olabilir. “Öte yandan, deprem korkusunun dünya varsayımları üzerindeki etkisi regresyon analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre regresyon katsayısı $B = 2,738$ ($p < 0,001$) olup, deprem korkusundaki bir birimlik artışın dünya varsayımlarında 2,738 birimlik bir artışla ilişkili olduğu görülmektedir. Modelin bütünsel anlamlılığı ($F = 22,612$; $p = 0,001$) ve $R^2 = 0,038$ değeri, deprem korkusunun dünya varsayımları üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ancak varyansın açıklayıcılığının sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu bulgular, test edilen ilgili hipotezin (H6b) anlamlı bir şekilde desteklenmesine işaret etmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, Kahramanmaraş merkezli depremi deneyimleyen bireylerin afet sonrası psikolojik, bilişsel ve manevi süreçleri arasındaki etkileşim ampirik veriler ışığında incelenmiştir. Elde edilen bulgular; yaralanma durumu, yakın kaybı ve göçük altında kalma gibi doğrudan travmaya maruz kalma biçimlerinin bireylerin deprem korkusu, dünya varsayımları ve Tanrı algısı üzerinde tek düze olmayan, seçici ve farklı düzeylerde etkiler ürettiğini göstermektedir. Araştırmanın regresyon analizi bulgularına göre, deprem korkusunun dünya varsayımları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir ($B = 2,738$; $p < 0,001$). Deprem korkusundaki artışın dünya varsayımları toplam puanını artırması (olumluya doğru dönüştürmesi), Janoff-Bulman’ın (1992) “Dünya Varsayımları Teorisi” bağlamında sarsılan şemaların akut evre sonrasında yeniden inşa edilme çabasıyla açıklanabilir.⁵⁶ Afet anında yaşanan dehşet ve korku, bireyin “dünyanın güvenli ve adil bir yer olduğu” yönündeki illüzyonel şemalarını kökten sarssa da varoluşsal tehdidin atlatılması ve hayatta kalma deneyimi, bilişsel bir yeniden yapılanma sürecini tetiklemektedir. Nitekim Tedeschi ve Calhoun tarafından kavramsallaştırılan “Travma Sonrası Gelişim” olgusu, ağır krizlerin ardından bireylerin yaşamın değerini daha derinden kavrama ve yeni bir anlam çerçevesi geliştirme eğiliminde olduklarını doğrulamaktadır.⁵⁷ Yaralanma (hafif/ağır) deneyimi olanlar ile göçük altından sağ çıkan katılımcıların ($p = 0,049$) dünya varsayımlarında gözlenen olumlu eğilim bu kuramsal altyapıyla paralellik göstermektedir. Göçük altındaki acizyet anında verilen varoluşsal sözler, sahip olunan nimetlerin farkına varma ve hayatta kalmayı “yeni bir şans” olarak değerlendirme dürtüsü, sarsılan şemaların daha koruyucu ve olumlu bir düzlemde tahkim edilmesini sağlamaktadır. Modelin açıklayıcılık düzeyinin sınırlı kalması ($R^2 = 0,038$) ise dünya varsayımlarının sadece korku düzeyiyle değil; sosyal destek, psikolojik sağlık ve sosyo-demografik dinamikler gibi çok katmanlı diğer koruyucu faktörler tarafından da şekillendirildiğine işaret etmektedir.⁵⁸ Çalışmanın din psikolojisi literatürüne sunduğu en çarpıcı bulgu, ağır travmatik deneyimlerin genel Tanrı algısı üzerindeki negatif yönlü etkisidir. Özellikle birinci dereceden yakınlarını kaybeden bireyler ile göçük altında kalma deneyimi yaşayan katılımcıların ($p = 0,001$) anlamlı derecede daha düşük (olumsuz) bir Tanrı algısı puanı sergiledikleri tespit edilmiştir. Bu durum, Kirkpatrick’in “Dini Bağlanma Teorisi”⁵⁹ ve merhametli/cezalandırıcı Tanrı tasavvurları⁶⁰ kuramlarıyla doğrudan açıklanabilir. Güvenli bağlanma şemasına sahip bireyler kriz anlarında sığınacak güvenli bir liman olarak Tanrı’ya yönelirken; yakın kaybı ve göçük altında kalma gibi çaresizliğin en üst düzeyde hissedildiği ağır travmalar, bireylerin dikey inanç ilişkilerinde güvensiz/kaygılı bağlanma örüntülerini tetikleyebilmektedir. Tanrı’ya

56 Janoff-Bulman, “Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events”.

57 Tedeschi vd., *Posttraumatic Growth*.

58 Fran H. Norris vd., “60,000 Disaster Victims Speak: Part I. An Empirical Review of the Empirical Literature, 1981-2001”, *Psychiatry* 65/3 (2002), 207-239.

59 L. A. Kirkpatrick, “Attachment Theory and Religious Experience”, *Handbook of Religious Experience*, ed. Ralph W. Hood (Birmingham: Birmingham: Religious Education Press, ts.).

60 Hamza Yaser Mahmoud Khrais, “Tanrı Kanıtlamaları ve Çıkış Teorilerinin Tanrı Tasavvur Kuramları Açısından İncelenmesi”, *Nous Academy Journal* 3 (15 Ekim 2024), 14-31.

afetten doğrudan sorumlu tutma, kötülük problemine (teodise) yönelik zihinsel bariyerlerin yıkılması ve zor anında “yeterince korunmadığına” dair geliştirilen bilişsel atıflar, bireyde Tanrı’ya karşı bir küskünlük ve dinsel gerilim üretmektedir.⁶¹ Merhametli, şefkatli ve koruyucu Tanrı tasavvurunun yerini; uzak, pasif veya cezalandırıcı bir Tanrı imajına bırakması, literatürdeki “Negatif Dini Başa Çıkma” süreçleriyle tam bir uyum sergilemektedir. Yakın komşu ve arkadaş kaybı yaşayan depremzedelerde en yüksek deprem korkusunun ortaya çıkması ve bu bireylerin dünya varsayımlarındaki iyileşme eğilimleri de dikkate değer bir diğer bulgudur. Bu durum, afet dönemlerinde birincil dereceden kan bağının ötesinde, gündelik yaşamı paylaşılan samimi ilişkilerin ve mahalle/dostluk ağlarının psikososyal açıdan ne denli kritik bir tampon görevi gördüğünü ampirik olarak kanıtlamaktadır.

Bu araştırmada, Kahramanmaraş depreminden doğrudan etkilenen katılımcılar üzerinden yapılan analizler sonucunda; afet korkusunun bilişsel dünyada (dünya varsayımları) sınırlı düzeyde olumlu bir yeniden yapılanmaya ve gelişime zemin hazırladığı, ancak inanç şemalarında (Tanrı algısı) sorgulayıcı, mesafeli ve negatif bir yeniden yapılanmaya yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada test edilen ilgili hipotezler bu ampirik çerçevede genel olarak desteklenmiştir. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler sunulabilir:

Manevi Danışmanlık ve Psikososyal Destek: Afet sonrası yürütülecek psikososyal destek faaliyetlerinde, bireylerin sadece psikolojik semptomları değil, uğradıkları manevi sarsıntılar da dikkate alınmalıdır. Özellikle “cezalandırıcı Tanrı” tasavvuruna yönelen veya Tanrı’ya karşı küskünlük/öfke (dinsel gerilim) yaşayan ağır travmalı depremzedelere yönelik, “Manevi İlk Yardım” ve anlam merkezli manevi danışmanlık modelleri geliştirilmelidir.

Kolektif Dayanışma Ağları: Komşu ve arkadaş kayıplarının yüksek korku düzeyleriyle ilişkisi göz önüne alınarak, afet sonrası rehabilitasyon süreçlerinde mahalle kültürünün, sosyal destek ağlarının ve kolektif dayanışma zeminlerinin yeniden inşasına öncelik verilmelidir.

Yöntemsel Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalar: Bu araştırma, “ağır yaralanma” (n = 5) ve “göçük altında kalma” (n = 9) gibi en uç travmaya maruz kalan katılımcı sayılarının sınırlı olması bakımından yöntemsel bir kısıtlılığa sahiptir. Gelecek araştırmalarda, evreni daha dengeli temsil eden büyük örneklemeler üzerinde; sosyal destek, psikolojik sağlamlık, duygu düzenleme becerileri ve dinsel bağlanma stillerinin (güvenli/güvensiz) aracı rolünü inceleyen boylamsal ve karma desenli çalışmaların yapılması literatüre rafine katkılar sağlayacaktır.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Etik Kurulu tarafından 08.11.2024 tarihli ve E.65259 sayılı karar kapsamında etik ilke ve standartlara uygun bulunarak onaylanmıştır.

Katılımcı Onamı: Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalı olup, çevrimiçi anket uygulaması öncesinde formun başında katılımcılara araştırmanın amacı açıklanmış ve bilgilendirilmiş onamları dijital olarak alınmıştır.

Yazar Katkıları: Fikir - M.A., F.K., F.T.; Tasarım - M.A., F.K., F.T.; Denetleme - M.A., F.K.; Kaynaklar - M.A., F.K., F.T.; Malzemeler - M.A., F.K., F.T.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi - M.A.; Analiz ve/veya Yorum - M.A., F.K., F.T.; Literatür Taraması - M.A., F.K., F.T.; Yazıyı Yazan - M.A., F.K., F.T.; Eleştirel İnceleme - M.A., F.K., F.T.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, bu çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu araştırma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımı: Bu makalenin hazırlanmasında ve yazım sürecinde herhangi bir yapay zeka destekli uygulama veya araç kullanılmamıştır.

Ethics Committee Approval: This study was reviewed and approved by the Ethics Committee of Kilis 7 Aralık University in accordance with decision no. E.65259, dated November 8, 2024, and was deemed compliant with relevant ethical principles and standards.

Informed Consent: Participation in the study was entirely voluntary. The purpose of the research was explained at the beginning of the online survey, and informed consent was obtained digitally prior to participation.

Author Contributions: Concept - M.A., F.K., F.T.; Design - M.A., F.K., F.T.; Supervision - M.A., F.K.; Resources - M.A., F.K., F.T.; Materials - M.A., F.K., F.T.; Data collection and/or processing - M.A.; Analysis and/or interpretation - M.A., F.K., F.T.; Literature review - M.A., F.K., F.T.; Writing - M.A., F.K., F.T.; Critical review - M.A., F.K., F.T.

Peer-Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study received no financial support.

Artificial Intelligence Use: No artificial intelligence-supported tools or applications were used in the preparation and writing process of this manuscript.

KAYNAKÇA

AFAD. 06 Şubat 2023 Pazarcık-Elbistan-Kahramanmaraş (Mw:7.7-Mw:7.6) Depremleri Raporu. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 02 Haziran 2023. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/KahramanmaraşDepremiRaporu_02.06.2023.pdf

Akbulut, Yavuz. “Veri Çözümleme Teknikleri”. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. ed. Adile Aşkın Kurt. 139-163. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, 2013.

Bahadır, Ziyet - Ay, Faruk. “Deprem Kaygısı ve Dini Başa Çıkma”. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (20 Ocak 2025), 83-101. <https://doi.org/10.54600/igdirsosbilder.1494849>

61 Kenneth I. Pargament vd., “Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors”, *Journal for the scientific study of religion*, (1998), 710-724.

- Başıbüyük, Adem. "Yetişkinlerde Deprem Bilgisi Ve Etkili Faktörlerin İncelenmesi". *Milli Eğitim Dergisi* 161 (2004), 220-231.
- Başoğlu, Metin vd. "Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey". *Journal of Traumatic Stress* 15/4 (2002), 269-276. <https://doi.org/10.1023/A:1016241826589>
- Başoğlu, Metin vd. "Single-Session Behavioral Treatment of Earthquake-Related Posttraumatic Stress Disorder: A Randomized Waiting List Controlled Trial". *Journal of Traumatic Stress* 18/1 (2005), 1-11. <https://doi.org/10.1002/jts.20011>
- Başoğlu, Metin vd. "Traumatic Stress Responses in Earthquake Survivors in Turkey". *Journal of Traumatic Stress* 15/4 (Ağustos 2002), 269-276. <https://doi.org/10.1023/A:1016241826589>
- Becker, Ernest. *The Denial of Death*. New York: TheFree Press, 1973.
- Bertinelli, Luisito vd. "Earthquakes and Mental Health". *World Development* 169 (2023), 106283. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2023.106283>
- Duman, M. Zeki. *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din: Depremlerin Dini İnanç ve Davranışlar Üzerinde Etkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Erdoğan, Emine. *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Feifel, Herman. "Attitudes Toward Death in Some Normal and Mentally Ill Populations". *The Meaning of Death*. ed. Herman Feifel. 114-130. Mc.Graw-Hill, 1959.
- Foa, Edna B. - Kozak, Michael J. "Emotional Processing of Fear: Exposure to Corrective Information". *Psychological Bulletin* 99/1 (1986), 20-35. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.99.1.20>
- Goltz, James D. "Status and Power Differentials in the Generation of Fear in Three California Earthquakes". *International Journal of Disaster Risk Reduction* 16 (01 Haziran 2016), 200-207. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2016.02.011>
- Goltz, James D. - Bourque, Linda B. "Earthquakes and Human Behavior: A Sociological Perspective". *International Journal of Disaster Risk Reduction* 21 (01 Mart 2017), 251-265. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2016.12.007>
- Grimm, Anna vd. "Post- and Peritraumatic Stress in Disaster Survivors: An Explorative Study About the Influence of Individual and Event Characteristics Across Different Types of Disasters". *European Journal of Psychotraumatology* 3/1 (2012), 1-9. <https://doi.org/10.3402/ejpt.v3i0.7382>
- Güler, Özlem. "Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (Nisan 2007), 123-133. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000932
- Güler, Özlem. *Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı ve Günahkarlık Duygusu (Yetişkin Örneklem)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Gülmez, Ümmüşerif. *Deprem Felaketi Yaşayanlarda Dinsel Anlamlandırma Biçimleri Ve Tutumlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Güven, Kübra. *Marmara Depremini Yaşayan Yetişkinlerin Algıladıkları Sosyal Destek Düzeyleri ile Travma Sonrası Gelişim ve Depresyon Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Işıklı, Sedat - Keser, Emrah. "Travma Sonrası Stresbozukluğunda Duygular ve Duygu Düzenleme". *Duygu Düzenleme*. ed. S. Vatan. Ankara: Türkiye Klinikleri, 1. Baskı, 2020. https://www.researchgate.net/publication/347712693_Travma_Sonrası_Stres_Bozuklugunda_Duygular_ve_Duygu_Duzenleme#fullTextFileContent
- Janoff-Bulman, Ronnie. "Assumptive Worlds and the Stress of Traumatic Events: Applications of the Schema Construct". *Social Cognition* 7/2 (Haziran 1989), 113-136. <https://doi.org/10.1521/soco.1989.7.2.113>
- Janoff-Bulman, Ronnie - Berg, Michael. *Death, dying, and bereavement*. "Disillusionment and the Creation of Value: From Traumatic Losses to Existential Gains". *Perspectives on loss: A sourcebook*, 35-47.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2011.
- Karlık, Zeynep - Kula, Naci. "Manevi Zekâ ve Tanrı Tasavvurlarının Travma Sonrası Büyüme İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Amasya İlahiyat Dergisi* 24 (30 Aralık 2024), 368-406. <https://doi.org/10.18498/amailad.1526841>
- Khrais, Hamza Yaser Mahmoud. "Tanrı Kanıtlamaları ve Çıkış Teorilerinin Tanrı Tasavvur Kuramları Açısından İncelenmesi". *Nous Academy Journal* 3 (15 Ekim 2024), 14-31. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13919992>
- Kirkpatrick, L. A. "Attachment Theory and Religious Experience". *Handbook of Religious Experience*. ed. Ralph W. Hood. Birmingham: Birmingham: Religious Education Press, ts.
- Koenig, H. G. vd. "Religious Coping and Health Status in Medically Ill Hospitalized Older Adults". *The Journal of Nervous and Mental Disease* 186/9 (1998), 513-521. <https://doi.org/10.1097/00005053-199809000-00001>
- Kohn, Sivan vd. "Personal Disaster Preparedness: An Integrative Review of the Literature". *Disaster Medicine and Public Health Preparedness* 6/3 (Ekim 2012), 217-231. <https://doi.org/10.1001/dmp.2012.47>
- Kowalski, Kathleen M. - Kalayjian, Anie. "Responding to Mass Emotional Trauma: A Mental Health Outreach Program for Turkey Earthquake Victims". *Safety Science* 39/1 (01 Ekim 2001), 71-81. [https://doi.org/10.1016/S0925-7535\(01\)00027-3](https://doi.org/10.1016/S0925-7535(01)00027-3)
- Kula, Naci. "Deprem ve Dini Başa Çıkma". *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (2002), 234-255.
- Meichenbaum, Donald. *Manual De Inoculacion De Estres*. Barcelona: Pergamon Press Inc., 1987. <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=d00d0dab52ab4afdd4f2e408cfcd74a6>
- Moody, Raymond A. *Ölümden Sonra Hayat*. çev. Gönül Suveren. İstanbul: İnkilâp ve Aka, 2. Baskı, 1985.
- Nakajima, Şafak. "Deprem ve Sonrası Psikolojisi". *Okmeydanı Tıp Dergisi* 28/2 (2012), 150-155.
- Norris, Fran H. vd. "60,000 Disaster Victims Speak: Part I. An Empirical Review of the Empirical Literature, 1981-2001". *Psychiatry* 65/3 (2002), 207-239. <https://doi.org/10.1521/psyc.65.3.207.20173>

- Norris, Fran H. - Wind, Leslie H. "The Experience of Disaster: Trauma, Loss, Adversities, and Community Effects". *Mental health and disasters*, 29-44.
- Oakley, Matthew vd. "Protection Motivation Theory: A Proposed Theoretical Extension and Moving beyond Rationality—The Case of Flooding". *Water* 12/7 (Temmuz 2020), 1-14. <https://doi.org/10.3390/w12071848>
- Oishi, Shigehiro vd. "Does a Major Earthquake Change Job Preferences and Human Values?" *European Journal of Personality* 31/3 (01 Mayıs 2017), 258-265. <https://doi.org/10.1002/per.2102>
- Okumuş, Ejder. "Tabii Afetler, Din ve Toplum -Marmara Depremi Örneği-". *İslami Araştırmalar Dergisi* 15/3 (2002), 339-373.
- O'Toole, Veronica M. ""Fear Would Well up and It Was Just a Luxury That You Just Didn't Have Time for": Teachers' Emotion Regulation Strategies at School During the February 2011 Christchurch Earthquake". *Social Psychology of Education: An International Journal* 20/3 (2017), 513-542. <https://doi.org/10.1007/s11218-017-9383-0>
- Pappas, G. vd. "Psychosocial Consequences of Infectious Diseases". *Clinical Microbiology and Infection: The Official Publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases* 15/8 (Ağustos 2009), 743-747. <https://doi.org/10.1111/j.1469-0691.2009.02947.x>
- Pargament, Kenneth I. vd. "Patterns of Positive and Negative Religious Coping with Major Life Stressors". *Journal for the scientific study of religion*, 710-724.
- Pargament, Kenneth I. "Religious Methods of Coping: Resources for the Conservation and Transformation of Significance". *Religion and the clinical practice of psychology*. ed. P. Shafranske. 215-239. Washington DC:American Psychological Association, 1996. <https://doi.org/10.1037/10199-008>
- Pargament, Kenneth I. vd. "The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE". *Journal of Clinical Psychology* 56/4 (2000), 519-543. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4679\(200004\)56:4%3C519::AID-JCLP6%3E3.0.CO;2-1](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(200004)56:4%3C519::AID-JCLP6%3E3.0.CO;2-1)
- Prizmić-Larsen, Zvezdana vd. "Fear of Covid-19 and Fear of Earthquake: Multiple Distressing Events and Well-Being in Croatia". *Psychological Reports* 0/0 (12 Şubat 2023), 1-22. <https://doi.org/10.1177/00332941231156813>
- Salcioglu, Ebru vd. "The Role of Relocation Patterns and Psychosocial Stressors in Posttraumatic Stress Disorder and Depression Among Earthquake Survivors". *The Journal of Nervous and Mental Disease* 206/1 (Ocak 2018), 19-26. <https://doi.org/10.1097/NMD.0000000000000627>
- Satıcı, Seydi Ahmet vd. "The Development and Initial Validation of the Earthquake Fear Scale: Its Links to Personality Traits, Psychological Distress, Harmony in Life, and Mental Wellbeing". *Stress and Health* 40/2 (Mayıs 2024). <https://doi.org/10.1002/smi.3306>
- Schumaker, J. F. vd. "Death Anxiety in Malaysian and Australian University Students". *The Journal of Social Psychology* 128/1 (Şubat 1988), 41-47. <https://doi.org/10.1080/00224545.1988.9711682>
- Shaw, Annick vd. "Religion, Spirituality, and Posttraumatic Growth: A Systematic Review". *Mental Health, Religion & Culture* 8/1 (2005), 1-11. <https://doi.org/10.1080/1367467032000157981>
- Shultz, James M. vd. "The Role of Fear-Related Behaviors in the 2013–2016 West Africa Ebola Virus Disease Outbreak". *Current Psychiatry Reports* 18/11 (13 Ekim 2016), 104. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0741-y>
- Tabachnick, Barbara G. - Fidell, Linda S. *Using Multivariate Statistics*. Pearson Education, 2013.
- Tedeschi, Richard G. vd. *Posttraumatic Growth: Positive Changes in the Aftermath of Crisis*. New York: Routledge, 1998. <https://doi.org/10.4324/9781410603401>
- Temiz, Yunus Emre. "İnsanın Âcizliği, Tanrı'nın Kudreti: Deprem Sonrası Dini Başa Çıkma, Dini Tutum ve Deprem Korkusu Arasındaki İlişkiler". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2025), 61-92. <https://doi.org/10.17859/pauifd.1775588>
- Vergote, Antoine. *The Parental Figures and the Representation of God*. Netherlands: De Gruyter Mouton, Reprint 2019 ed., 1981. <http://gen.lib.rus.ec/book/index.php?md5=5E37A95D9BEA3726DB2BF5FD300834BD>
- Yılmaz, Banu. "Dünyaya İlişkin Varsayımlar Ölçeği Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması: Ön Çalışma". *Türk Psikoloji Yazıları* 11/21 (2008), 41-51.
- Yorulmaz, Elçin vd. "Deprem Korkusu Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması ve Deprem Korkusu, Psikolojik Belirti ve Başa Çıkma Öz Yeterliliği İlişkisi". *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi* 13/2 (2024), 183-195. <https://doi.org/10.5455/JCBPR.192614>
- Zhou, Xiaobo vd. "Risk Factors of Mental Illness Among Adult Survivors After the Wenchuan Earthquake". *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 48/6 (Haziran 2013), 907-915. <https://doi.org/10.1007/s00127-012-0596-4>

EXTENDED SUMMARY

This study aims to examine the multifaceted psychological, cognitive, and spiritual impacts of the Kahramanmaraş-centered earthquake on individuals, focusing specifically on the relationships among earthquake fear, world assumptions, and the perception of God. Natural disasters, particularly earthquakes, are among the most severe and unexpected stressors that challenge the sense of safety, justice, and meaning individuals ascribe to life. Beyond their physical destruction, earthquakes disrupt internal belief systems, shatter perceived control, and deeply affect spiritual and existential domains. From this perspective, the study explores how traumatic experiences such as injury, loss of loved ones, and being trapped under debris are associated with individuals' post-disaster cognitive and spiritual orientations. The research is grounded in *Janoff-Bulman's World Assumptions Theory* and theological-psychological models concerning *God perception*. According to Janoff-Bulman, traumatic experiences can undermine three core assumptions about the world: that it is benevolent, meaningful, and that the self is worthy. Similarly, the perception of God, shaped through personal, cultural, and religious frameworks, may either serve as a source of comfort and resilience or, conversely, deepen feelings of fear and abandonment following trauma. Thus, the study integrates cognitive, emotional, and spiritual dimensions to understand how individuals reconstruct meaning after catastrophic loss. The study employed a correlational survey design. The empirical data were collected from 574 participants residing in the earthquake-affected regions of Kahramanmaraş and neighboring provinces. The data collection instruments included a Personal Information Form, the Earthquake Fear Scale (EFS), the God Perception Scale (GPS), and the World Assumptions Scale (WAS). Data were analyzed using SPSS 25, applying ANOVA, t-test, correlation, and regression analyses to test the hypotheses. Findings indicate that the earthquake had multidimensional effects on participants' post-traumatic psychological and spiritual processes. Earthquake fear showed significant but limited correlations with both world assumptions and God perception. In particular, individuals who reported direct traumatic exposure (such as injury or loss) exhibited lower levels of positive world assumptions and perceived benevolence of God, reflecting a temporary collapse of previously held belief systems. However, a portion of participants also demonstrated *post-traumatic growth*, marked by strengthened faith and renewed meaning attribution. Statistical results revealed that the fear of earthquakes accounted for a small but meaningful variance (approximately 2–3%) in predicting changes in God perception and world assumptions. Moreover, participants who experienced close bereavement reported significantly higher fear and lower assumptions of a just and controllable world. Gender and age differences were minimal, suggesting that the cognitive and spiritual effects of trauma transcend demographic boundaries. The findings emphasize that trauma following large-scale disasters involves not only psychological distress but also profound spiritual questioning. The disruption of world assumptions and God image underscores the intertwined nature of belief, meaning, and coping. Fear, while protective in survival contexts, may also erode existential trust and contribute to feelings of divine distance. Yet, individuals who reinterpret fear within a framework of faith and meaning tend to regain internal balance more effectively. This aligns with previous research indicating that spirituality and positive religious coping can mitigate long-term psychopathological outcomes. The study concludes that earthquake fear, while inevitable, can lead to both negative and constructive outcomes depending on individuals' interpretive frameworks. The erosion of world assumptions and altered God perception represent not only loss but also a potential pathway toward cognitive and spiritual restructuring. The results highlight the importance of integrating psychological and spiritual interventions in post-disaster support programs. Incorporating spiritual counseling and meaning-making strategies may enhance resilience and facilitate post-traumatic growth among survivors. In sum, this study contributes to the interdisciplinary understanding of trauma by demonstrating how catastrophic fear influences both the cognitive worldviews and spiritual orientations of affected individuals. Future research should employ longitudinal and mixed-method designs to explore how these transformations evolve over time and across different cultural contexts.